

D. Szacawa, *Niemilitarne zagrożenia bezpieczeństwa międzynarodowego w regionie Morza Bałtyckiego po 2004 roku*, [w:] M. Drzonek, J. Jartyś, A. Staszczuk (red.), *Międzynarodowa integracja w basenie Morza Bałtyckiego*, Wydawnictwo Księgarnia Akademicka, Szczecin-Kraków 2008, s. 75-91.

NIEMILITARNE ZAGROŻENIA BEZPIECZEŃSTWA MIĘDZYNARODOWEGO W REGIONIE MORZA BAŁTYCKIEGO PO 2004 ROKU

Istota problematyki

Bezpieczeństwo jest podstawową kategorią w systemie wartości, do którego odwołują się państwa oraz niepaństwowi uczestnicy stosunków międzynarodowych, dążący do zaspokojenia swoich egzystencjalnych potrzeb (istnienie, przetrwanie, tożsamość, niezależność i pewność rozwoju). W regionie Morza Bałtyckiego (państwa członkowskie Rady Państw Morza Bałtyckiego) możemy mówić o kompleksie bezpieczeństwa, w skład którego wchodzi zarówno bezpieczeństwo niemilitarne, jak i militarne.

Przedmiotem niniejszej analizy są niemilitarne zagrożenia bezpieczeństwa międzynarodowego w regionie Morza Bałtyckiego po 2004 roku. Artykuł przedstawia istotę niemilitarnych zagrożeń bezpieczeństwa międzynarodowego, wskazując, iż mają one naturę transgraniczną, a więc są trudne do przewyciężenia dla pojedynczego uczestnika stosunków międzynarodowych. Następnie przedstawia i analizuje niemilitarne zagrożenia bezpieczeństwa międzynarodowego w regionie Morza Bałtyckiego.

Zakresy: podmiotowy i przedmiotowy bezpieczeństwa, początkowo rozumiane były w wąskim zakresie i utożsamiane z bezpieczeństwem narodowym państwa o charakterze wyłącznie militarnym¹. Zmiany jakościowe środowiska międzynarodowego, związane z zakończeniem zimnej wojny i narastającymi procesami współzależności, spowodowały rozszerzenie rozumienia bezpieczeństwa i jego zagrożeń². Badacze kładą nacisk na alternatywne rozumienie zagrożeń bezpieczeństwa w stosunkach międzynarodowych – bezpieczeństwo to coś więcej niż sama siła militarna. Nowe zagrożenia wymagają od

¹ Zob. więcej: R. Zięba, *Kategoria bezpieczeństwa w nauce o stosunkach międzynarodowych*, [w:] D. B. Bobroy, E. Haliżak, R. Zięba (red.), *Bezpieczeństwo narodowe i międzynarodowe u schyłku XX wieku*, Warszawa 1997, s. 3-25.

² M. Pietraś, *Bezpieczeństwo międzynarodowe*, [w:] M. Pietraś (red.), *Międzynarodowe stosunki polityczne*, Lublin 2006, s. 323-349.

społeczności międzynarodowej redefinicji wartości podlegających ochronie oraz podjęcia zróżnicowanych działań i środków w celu zapewnienia tej ochrony. Tradycyjne rozważania nad bezpieczeństwem militarnym, uzupełnione o zagadnienia bezpieczeństwa politycznego, ekonomicznego, ekologicznego oraz społeczno-kulturowego, kształtują pogląd o wielowymiarowości zjawiska bezpieczeństwa³.

Analizując zagrożenia bezpieczeństwa w stosunkach międzynarodowych, należy zwracać szczególną uwagę zarówno na rzeczywistość, w której te zagrożenia powstają, jak i na subiektywne postrzeganie tej rzeczywistości przez decydentów. To subiektywne postrzeganie jest podstawowym kryterium odróżniającym zagrożenia bezpieczeństwa od wyzwań dla polityki bezpieczeństwa⁴. W warunkach transformacji ładu międzynarodowego niezwykle istotny jest proces sekurytyzacji (*securitization*), tzn. „przechodzenie zjawisk z kategorii wyzwań do kategorii zagrożeń”⁵. Koncepcję sekurytyzacji i „miękkiego” (niemilitarnego) bezpieczeństwa (*soft security*) rozwinęła tzw. szkoła kopenhaska studiów nad bezpieczeństwem. Jej przedstawiciele stwierdzili, że w wyniku zakończenia zimnej wojny i nasilających się procesów współzależności, konieczna jest dyskusja nad nowym – pozamilitarnym – rozumieniem bezpieczeństwa⁶.

Zagrożenia niemilitarne o charakterze transgranicznym, stanowiące niebezpieczeństwo trudne do przezwyciężenia dla pojedynczego państwa, świadczą o istocie „miękkiego” bezpieczeństwa. W regionie Morza Bałtyckiego analitycy zwracają uwagę tak na nierówności ekonomiczne i społeczne, zagrożenia dla środowiska naturalnego, jak i na wzrastającą przestępczość, przemyt ludzi i nielegalny handel bronią⁷.

Rozszerzenie UE i NATO w 2004 roku w znaczący sposób zmieniło środowisko współpracy – obecnie region Morza Bałtyckiego uchodzi za jeden z „najbardziej

³ Zob. więcej: W. Park, *Introduction: Rethinking European Security*, [w:] W. Park, W. G. Rees (red.), *Rethinking Security in Post-Cold War Europe*, London – New York 1998, s. 1-20.

⁴ R. Zięba, *Pozimnowojenny paradygmat bezpieczeństwa międzynarodowego*, [w:] R. Zięba (red.), *Bezpieczeństwo międzynarodowe po zimnej wojnie*, Warszawa 2008, s. 25-27.

⁵ P. Frankowski, *Bezpieczeństwo globalne w warunkach transformacji ładu międzynarodowego*, [w:] R. Zięba (red.), *Bezpieczeństwo...*, *op. cit.*, s. 242.

⁶ W kontekście tej dyskusji M. Pietraś wyróżnia cztery podstawowe tendencje: redefinicję rozumienia bezpieczeństwa w układzie horyzontalnym (poszerzenie zakresu przedmiotowego), redefinicję w układzie wertykalnym (poszerzenie zakresu podmiotowego), poszerzenie zakresu przestrzennego (szersze rozumienie bezpieczeństwa narodowego) oraz redefinicję działań i politycznej odpowiedzialności za bezpieczeństwo (wzrost znaczenia zapobiegania zagrożeniom bezpieczeństwa), M. Pietraś, *Bezpieczeństwo...*, *op. cit.*, s. 331-348; zob. też: B. Buzan, O. Wæver, J. de Wilde, *Security. New Framework for Analysis*, London 1998.

⁷ Por.: H. Sjursen, *Security and Defence*, [w:] W. Carlsnaes, H. Sjursen, B. White (red.), *Contemporary European Foreign Policy*, London 2004, s. 59-61; A. Aldis, G. P. Herd (red.), *Soft Security Threats and European Security*, London 2005.

dynamicznych” na kontynencie europejskim⁸. Naturalną tego konsekwencją było podniesienie zagadnienia bezpieczeństwa regionalnego do rangi bezpieczeństwa europejskiego, co oznacza próbę maksymalnego zaangażowania Federacji Rosyjskiej we współpracę w regionie Morza Bałtyckiego. Przejawia się to w dążeniach do ukształtowania przyjaznych warunków współpracy poprzez promocję stabilności i demokratycznych wartości⁹.

Nacisk na nowe ujmowanie bezpieczeństwa w regionie bałtyckim w pełni obrazuje wypowiedź minister spraw zagranicznych Szwecji Leny Hjelm-Wallén:

W odwilży, która nastąpiła w sytuacji politycznej po zimnej wojnie, mamy zarówno możliwość, jak i potrzebę zastosowania szerszej koncepcji bezpieczeństwa. Bezpieczeństwo już nie jest sprawą o charakterze militarnym lub kwestią zapobiegania wojnie. Zamiast tego musimy stworzyć warunki dla zrównoważonego rozwoju¹⁰.

Niemilitarne zagrożenia bezpieczeństwa międzynarodowego

Fabrizio Tassinari i Leena-Kaarina Williams wyróżniają trzy filary „miękkiego” bezpieczeństwa w regionie Morza Bałtyckiego: bezpieczeństwo ekonomiczne, bezpieczeństwo ekologiczne i bezpieczeństwo obywatelskie (społeczne). Ich zdaniem problemy, które wybiegały poza tradycyjne rozumienie bezpieczeństwa, legły u podstaw integracji regionalnej. Powstały w ten sposób liczne instytucje międzynarodowe, w ciągu kolejnych 15 lat wzmocnione przez nieformalną sieć powiązań na poziomie pozarządowym i ponadnarodowym¹¹. W dalszej części artykułu przedstawione zostaną najważniejsze zagrożenia niemilitarne dla bezpieczeństwa międzynarodowego.

Zagrożenia ekonomiczne

Zagrożenia ekonomiczne w przeważającej mierze wynikają z historycznych uwarunkowań – podział państw na rywalizujące ze sobą bloki gospodarcze doprowadził do powstania znacznych dysproporcji rozwojowych w regionie. Obecnie PKB *per capita* PPP

⁸ Zob. więcej: T. Palmowski, *Instytucjonalne ramy współpracy w Europie Bałtyckiej*, [w:] T. Parteka, J. Szlachta, W. Szydarowski (red.), *Region Bałtycki w Nowej Europie*, Warszawa 2005, s. 102-124.

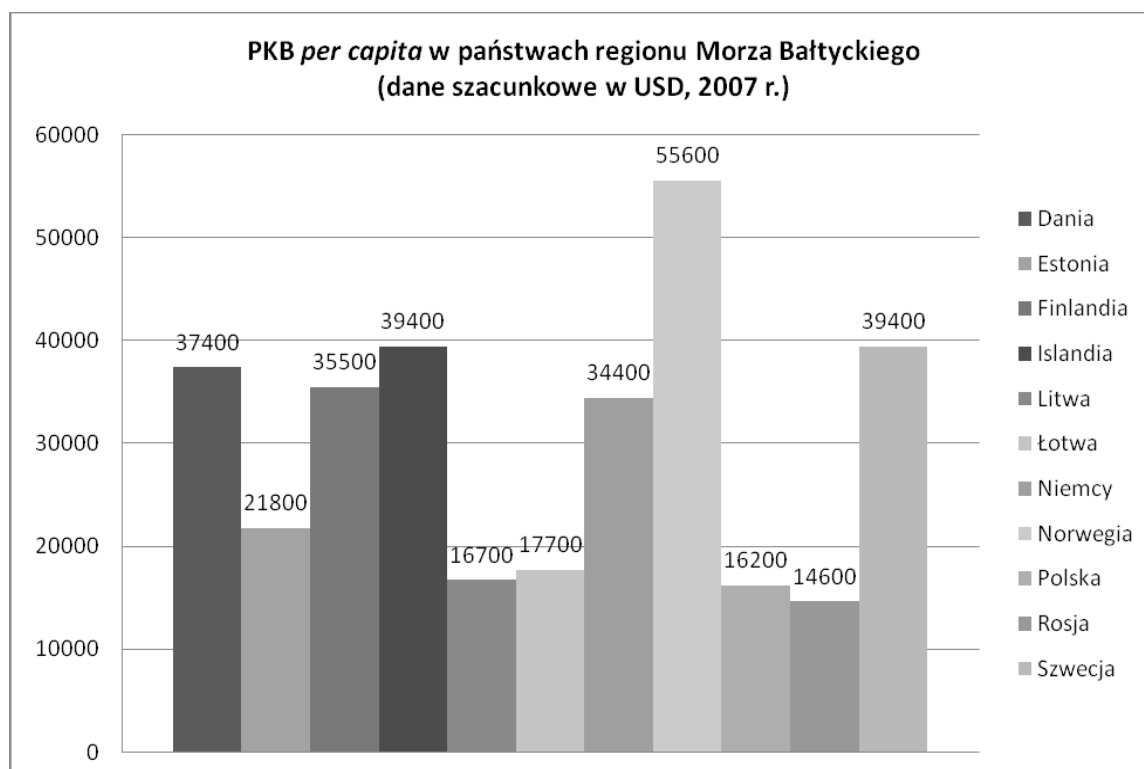
⁹ Zob. więcej: H. Mölder, *NATO's Role in the Post-Modern European Security Environment, Cooperative Security and the Experience of the Baltic Sea Region*, „Baltic Security & Defence Review” 2006, vol. 8, s. 7-33.

¹⁰ Cyt. za: S. Cios, J. Wiejacz, *Współpraca międzynarodowa w regionie Morza Bałtyckiego*, Kancelaria Sejmu, Biuro Stosunków Międzyparlamentarnych, „Biuletyn Informacyjny” 1996, z. 2, s. 94.

¹¹ F. Tassinari, L. K. Williams, *Soft Security in the Baltic Sea Region: Environmental Cooperation as a Pilot Project for Regional Integration in the Baltic Sea Area*, [w:] F. Tassinari (red.), *The Baltic Sea Region in the European Union: Reflections on Identity, Soft-Security and Marginality*, Gdańsk – Berlin 2003, s. 27-57.

waha się od 14 600\$ w Rosji do 55 600\$ w Norwegii (wykres 1), przy czym należy zauważyć, że w państwach słabiej rozwiniętych wzrost gospodarczy jest szybszy niż w bogatych państwach regionu, np. w Danii – 1,7%, w Szwecji – 3,4%, w Polsce – 6,5%, w Rosji – 8,1%, na Łotwie – 10,3% (wykres 2). Dysproporcje te stanowią poważne wyzwanie dla regionu, którego niepodjęcie może spowodować drenaż mózgow i odpływ wykwalifikowanych pracowników, a więc rodzić zagrożenia natury społecznej.

Wykres 1. PKB *per capita* w państwach regionu Morza Bałtyckiego (dane szacunkowe, 2007)

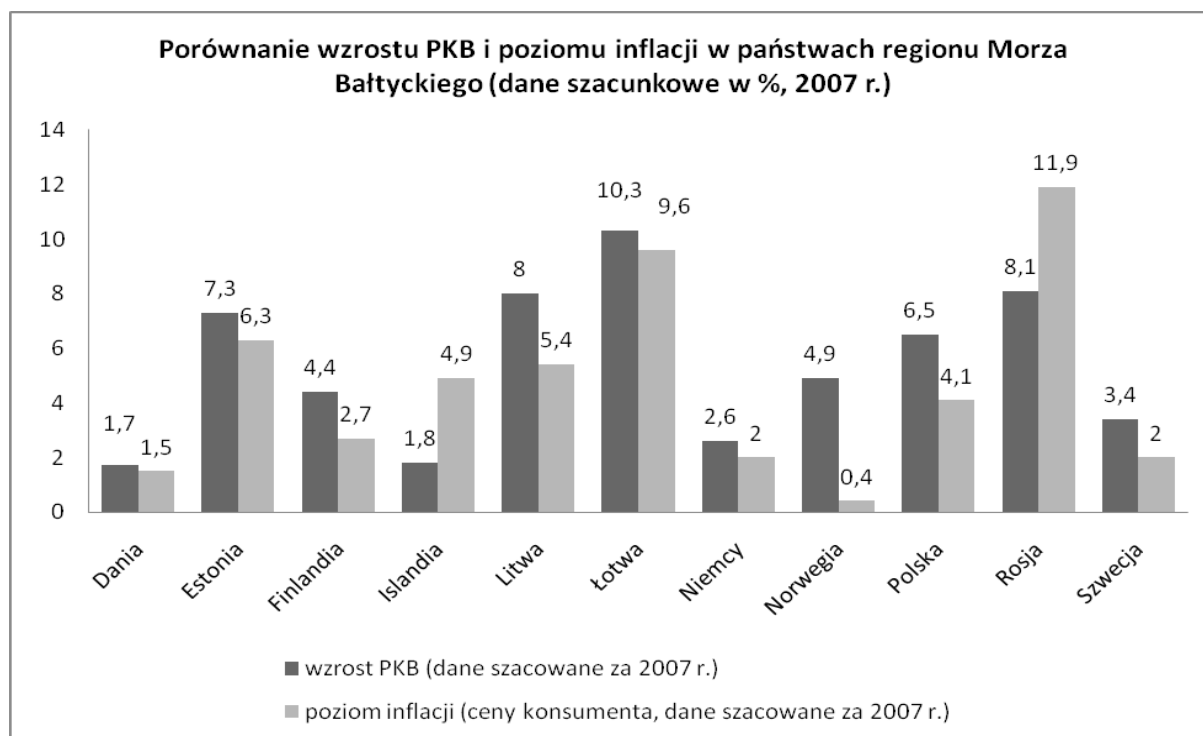

Źródło: *The CIA World Factbook*, 2008.

Szybki wzrost gospodarczy w regionie (wg szacunkowych danych za 2007 rok 8 z 11 państw regionu rozwija się szybciej niż średnia UE – 3%), zwłaszcza wśród młodych i małych gospodarek rynkowych, rodzi obawy związane z możliwością „przegrzania gospodarek”. Banki zbyt łatwo udzielają kredytów, które windują w górę ceny wszystkich dóbr i usług i w konsekwencji poziom inflacji w regionie waha się obecnie od 0,4% w Norwegii, przez 4,1% w Polsce, do 9,6% na Łotwie i aż 11,9% w Rosji (wykres 2). Coraz częściej eksperci wyrażają przekonanie, że należy zastanawiać się nad tym, jakie będą skutki potencjalnego załamania gospodarki, a nie nad tym, kiedy skończy się okres *prosperity*.

Wydaje się, iż pełzający kryzys światowy, rozpoczęty w 2007 roku w USA i Wielkiej Brytanii, dotknie państwa regionu Morza Bałtyckiego ze względu na ich powiązania ekonomiczne z gospodarką globalną.

Wykres 2. Porównanie wzrostu PKB i poziomu inflacji w państwach regionu Morza Bałtyckiego (dane szacunkowe w %, 2007)

Źródło: *The CIA World Factbook*, 2008.

Pomimo szybkiego rozwoju i wzrostu poziomu innowacji oraz inwestycji zagranicznych państwa regionu Morza Bałtyckiego nie mogą spocząć na laurach – wciąż bowiem mają wiele do zrobienia. Procesy globalizacji gospodarki stanowią szanse i wyzwanie dla regionu, jeśli chodzi o konkurencję na rynku światowym. Tylko odpowiedni poziom inwestycji i innowacji pozwala na rozwiązywanie problemów i prawidłową reakcję na wyzwania i zagrożenia ekologiczne i energetyczne¹².

Indeks Wolności Gospodarczej (tabela 1) wskazuje, że w 9 z 11 państw regionu panują lepsze warunki niż te, które wyznacza średnia europejska (66,8) czy światowa (60,3). Końcowy wynik, uzyskany w Indeksie Wolności Gospodarczej, wyliczany jest na podstawie

¹² Zob. więcej: *State of the Region Report 2007. The Baltic Sea Region as a Place to Do Business*, www.bdforum.org/default.aspx?process=download/files/pdfcontent/bdf_report_2007.pdf&download=true – 6 V 2008.

10 czynników, m.in.: wolności handlu, wolności inwestowania, wolności od korupcji i wolności fiskalnej. Spośród państw regionu Morza Bałtyckiego najlepszy wynik uzyskała Dania, ale wysoką pozycję zajmuje również Estonia, a co istotne – utrzymuje tę pozycję od kilku lat. 83. miejsce Polski (35. spośród 41 państw europejskich) i aż 134. miejsce Rosji (40. spośród 41 państw europejskich) wynikają przede wszystkim z niskiego wskaźnika wolności od korupcji (Polska – 37, Rosja – 25) i wskaźnika wysokich wydatków rządowych (Polska – 43,5), a także z niskiego poziomu wskaźnika swobody inwestowania (Rosja – 30) oraz niskiej ochrony własności prywatnej (Rosja – 30)¹³.

Tabela 1. Indeks Wolności Gospodarczej w państwach regionu Morza Bałtyckiego (2008)

Pozycja w rankingu państw (157 państw)	Państwo	Wynik (0 – warunki represyjne, 100 – wolność gospodarcza)	Zmiana w porównaniu do 2007 roku
11	Dania	79,2	+2,2
12	Estonia	77,8	-0,2
16	Finlandia	74,8	+0,6
14	Islandia	76,5	-0,2
26	Litwa	70,8	-0,7
38	Łotwa	68,3	+0,1
23	Niemcy	71,2	-0,4
34	Norwegia	69,0	+0,6
83	Polska	59,5	+2,1
134	Rosja	49,9	-2,5
27	Szwecja	70,4	+1,4

Źródło: The Heritage Foundation, *2008 Index of Economic Freedom*, 2008.

Rozwój małych i średnich przedsiębiorstw (SME) jest kluczowy dla rozwoju ekonomicznego w przypadku wielu państw regionu. Część barier wynika z omówionych wcześniej przeszkód, takich jak korupcja, przeszkody administracyjne i szeroko rozumiany brak rozwoju przedsiębiorczości w społeczeństwach nowych gospodarek rynkowych oraz niski poziom odpowiedniej wiedzy na temat rozpoczęcia własnej działalności gospodarczej. Raport Banku Światowego na temat warunków prowadzenia działalności gospodarczej zawiera liczne dane dotyczące problemów i kosztów związanych z rozpoczęciem działalności gospodarczej w państwach regionu Morza Bałtyckiego¹⁴. Analiza danych zawartych w tabeli

¹³ Więcej na temat czynników wpływających na Indeks Wolności Gospodarczej w państwach regionu Morza Bałtyckiego: *2008 Index of Economic Freedom*, <http://www.heritage.org/research/features/index/downloads/Index2008.pdf> – 6 V 2008.

¹⁴ Więcej na temat warunków prowadzenia działalności gospodarczej w państwach regionu Morza Bałtyckiego: *Doing Business in 2008*, http://www.doingbusiness.org/documents/FullReport/2008/DB08_Full_Report.pdf – 6 V 2008.

nr 2 pozwala stwierdzić, że najbardziej kosztowne i najbardziej skomplikowane procedury są w Polsce. Warto przy tym zauważyć poprawę warunków w republikach bałtyckich – w Estonii czas oczekiwania na rozpoczęcie własnej działalności spadł z 72 dni w 2005 roku do 7 w 2008 roku, a minimalny kapitał potrzebny do rozpoczęcia działalności gospodarczej z 49,7 do 28,1% dochodu *per capita*.

Tabela 2. Koszty rozpoczęcia własnej działalności gospodarczej w państwach regionu Morza Bałtyckiego (2008).

Państwo	Miejsce w rankingu	Liczba procedur	Czas trwania (dni)	Koszt (% dochodu <i>per capita</i>)	Minimalny kapitał (% dochodu <i>per capita</i>)
Dania	18	4	6	0,00	40,7
Estonia	20	5	7	2,00	28,1
Finlandia	16	3	14	1,00	7,7
Islandia	14	5	5	2,70	14,1
Litwa	57	7	26	3,0	46,2
Łotwa	30	5	16	3,0	22,0
Niemcy	71	9	18	5,7	42,8
Norwegia	28	6	10	2,3	23,4
Polska	129	10	31	21,2	196,8
Rosja	50	8	29	3,7	3,2
Szwecja	22	3	15	0,6	31,1

Źródło: The World Bank, *Doing Business in 2008*, 2008.

Stosunkowo nowym wyzwaniem jest zapewnienie ciągłości dostaw energii elektrycznej i bezpieczeństwa sieci przesyłowej. Zagrożenia o naturze energetycznej wymagają jednak szerszego ujęcia – w przypadku regionu Morza Bałtyckiego kwestie te są często łączone z ochroną środowiska, a zwłaszcza, jeśli idzie o Gazociąg Północny, ze stosunkami politycznymi między państwami. Potencjalnym wyzwaniem jest także konieczność zamknięcia do 2009 roku elektrowni atomowej w Ignalinie, która jako zasadnicze źródło energii elektrycznej Litwy jest również podstawą dostaw energii dla obwodu kaliningradzkiego¹⁵.

Zagrożenia ekologiczne

Niekorzystne warunki naturalne Morza Bałtyckiego, tzn. słabe połączenie ze światowym systemem mórz i oceanów (proces wymiany wód trwa około 30 lat), długa linia brzegowa,

¹⁵ Dostawy litewskie pokrywają ok. 94% zapotrzebowania obwodu na energię elektryczną, zob. więcej: K. Kubiak, *Bałtyckie wyzwania dla polityki Unii Europejskiej i Sojuszu Północnoatlantyckiego*, [w:] K. Kubiak, P. Mickiewicz, J. A. Schön (red.), *Bałtycki Kongres Bezpieczeństwa Europejskiego*, Sopot 2007, s. 38.

niewielka głębokość (średnia głębokość to 52,5 metra), ujścia wielu rzek (co sekundę do Bałtyku wpływa ponad 14 tysięcy metrów sześciennych wody), oraz skupienie na linii brzegowej wielu państw rozwiniętych i ośrodków przemysłowych powodują, że akwen ten jest szczególnie wrażliwy na zanieczyszczenia ekologiczne. Poważnym zagrożeniem dla regionu Morza Bałtyckiego jest znaczny wzrost eksportu ropy naftowej przez Bałtyk, rodzący liczne konsekwencje uwarunkowane natężeniem ruchu rozmaitych jednostek pływających (dane Komisji Helsińskiej wskazują, że o każdej porze doby po morzu pływa ponad 2 tysiące dużych statków) oraz z potencjalnym zagrożeniem terrorystycznym¹⁶. W tym kontekście zwracają uwagę starania większości państw regionu zmierzające do podniesienia standardów ochrony środowiska naturalnego, związane z objęciem Morza Bałtyckiego statusem Szczególnie Wrażliwego Obszaru Morskiego, przyjętego w ramach Międzynarodowej Organizacji Morskiej¹⁷. Ze względu na zamarzanie Morza Bałtyckiego w okresie zimowym konieczne jest wprowadzenie nowych, specjalnie wzmocnionych statków, które zastąpiłyby na ten czas wykorzystywane obecnie statki o dwuwarstwowych kadłubach (wg tzw. klasyfikacji lodowej statków na Morzu Bałtyckim). Zgodnie z decyzją IMO od 2015 roku będzie obowiązywać zakaz wpływania na Bałtyk tankowców o pojedynczym poszyciu kadłuba¹⁸.

Zagrożenia i wyzwania są ze sobą wzajemnie powiązane – możemy mówić o kompleksie zagrożeń, który wymaga długookresowej strategii działania. Istotnym zagadnieniem są nadmierne połowy ryb w Morzu Bałtyckim (UE i państwa regionu wprowadzają ograniczenia – limity połowowe) oraz wzrastający udział substancji toksycznych w żywych organizmach (ryby, wydry, ptaki morskie).

W związku z projektem Gazociągu Północnego ponownie poruszono kwestię zalegania amunicji chemicznej i bojowych środków trujących na dnie Morza Bałtyckiego. Słabo znany jest wprawdzie wpływ zatopionych środków na środowisko morskie, stopień korozji

¹⁶ Eksperti szacują, że przewóz rosyjskiej ropy przez Morze Bałtyckie wzrośnie z obecnego poziomu 160 milionów ton rocznie o około 40% do 2015 roku, głównie wobec zwiększenia możliwości przeładunkowych rosyjskiego terminalu naftowego w Primorsku z 12 milionów do 40 milionów ton, K. Wardin, *Arterie transportowe ropy naftowej na Morzu Bałtyckim*, „Przegląd Morski” 2005, nr 6, s. 3.

¹⁷ Obszar Szczególnie Wrażliwego Morza (Particular Sensitive Sea Area, PSSA) obowiązuje od 1 czerwca 2006 roku, nie dotyczy jednak morza terytorialnego i strefy ekonomicznej Rosji. PSSA przewiduje specjalne środki ochronne związane z kontrolą aktywności morskiej. Na temat powstania tego reżimu oraz rekonstrukcji interesów sił politycznych i rynkowych podczas negocjacji zob. więcej: O. F. Knudsen, „Environmental Constraints and Market Forces in a Disputed Regime: The Case of Russian Oil Exports in the Baltic Sea”, referat wygłoszony na Dorocznej Konwencji ISA w San Diego, 22-25 III 2006.

¹⁸ Zob.: *International Convention for the Prevention of Pollution from Ships, 1973, as Modified by the Protocol of 1978 Relating thereto (MARPOL)*, http://www.imo.org/Conventions/contents.asp?doc_id=678&topic_id=258#2003 – 6 V 2008.

pojemników i pocisków chemicznych oraz dokładna ilość i rodzaj amunicji chemicznej, tym niemniej stwierdzono przypadki wyrzucania amunicji chemicznej na brzeg i skażenia plaży oraz przypadki wyłowienia przez rybaków uwolnionych środków trujących¹⁹.

Kwestie ochrony środowiska są istotnie związane z niemilitarnymi zagrożeniami bezpieczeństwa ze względu na dziedzictwo sowieckie – nim zostaną one rozwiązane, często muszą zostać upolitycznione lub co najmniej potrzebują nacisku ze strony opinii publicznej, co w kontekście stosunkowo niskiego rozwoju społeczeństwa obywatelskiego w systemie byłych demokracji ludowych jest utrudnione²⁰.

Bezpieczeństwo nuklearne porusza w największy sposób zagrożenie potencjalnych zagrożeń ekologicznych dla regionu Morza Bałtyckiego ze strony rosyjskiego sektora energetycznego. Działacze na rzecz ochrony środowiska są zgodni, że żadna z elektrowni atomowych w Rosji nie spełnia standardów zachodnich (w tym elektrownia atomowa koło Sankt Petersburga). Poważnym zagrożeniem bezpieczeństwa są zanieczyszczenia radioaktywne, mające swój początek w okresie sowieckim, które w chwili obecnej zaczynają uwalniać odpady radioaktywne do środowiska; np. jezioro Karaczaj jest jednym z najbardziej zanieczyszczonych na świecie – zawiera 7 razy więcej strontu-90 i cezu-137 niż powstało w wyniku awarii w Czarnobylu. Inne zagrożenia związane z bezpieczeństwem jądrowym to m.in. magazynowanie, transportowanie i przetwarzanie odpadów radioaktywnych, strajki pracowników, niedostateczne finansowanie i terroryzm²¹.

Głównymi wyzwaniem w zakresie ochrony środowiska stojącymi przed Morzem Bałtyckim są: eutrofizacja, trwałe zanieczyszczenia, np. dioksyny, PCB i organiczne związki cyny, inwazyjne gatunki obce, umyślne nielegalne wyładunki statków, rosnące ryzyko skażenia ropą naftową związane z eksploatacją złóż naftowych i gwałtownie rozwijającym się transportem naftowym, jak również bezpieczeństwo jądrowe²².

¹⁹ Głównym miejscem zatopienia amunicji i bojowych środków trujących są okolice Bornholmu, gdzie zatopiono ok. 55 tysięcy ton amunicji oraz ok. 11 tysięcy ton bojowych środków trujących (iperyt siarkowy, zagęszczony iperyt siarkowy, Clark I, Clark II, adamsyt, chloroacetofenon). Pozostałe obszary to m.in. Basen Gotlandii, Mały Belt i Maseskar; skalę problemu obrazuje fakt, że w latach 1985-1992 odnotowano 342 przypadki wyłowienia amunicji chemicznej przez rybaków duńskich, zob. więcej: T. Kasperek, *Zagrożenia wynikające z zalegania amunicji chemicznej na dnie Bałtyku*, [w:] K. Kubiak, P. Mickiewicz, J. A. Schön (red.), *Bałtycki Kongres...*, op. cit., s. 38.

²⁰ L. Mauring, D. Schaer, *The Effects of the Russian Energy Sector on the Security of the Baltic States*, „Baltic Security & Defence Review” 2006, vol. 8, s. 71.

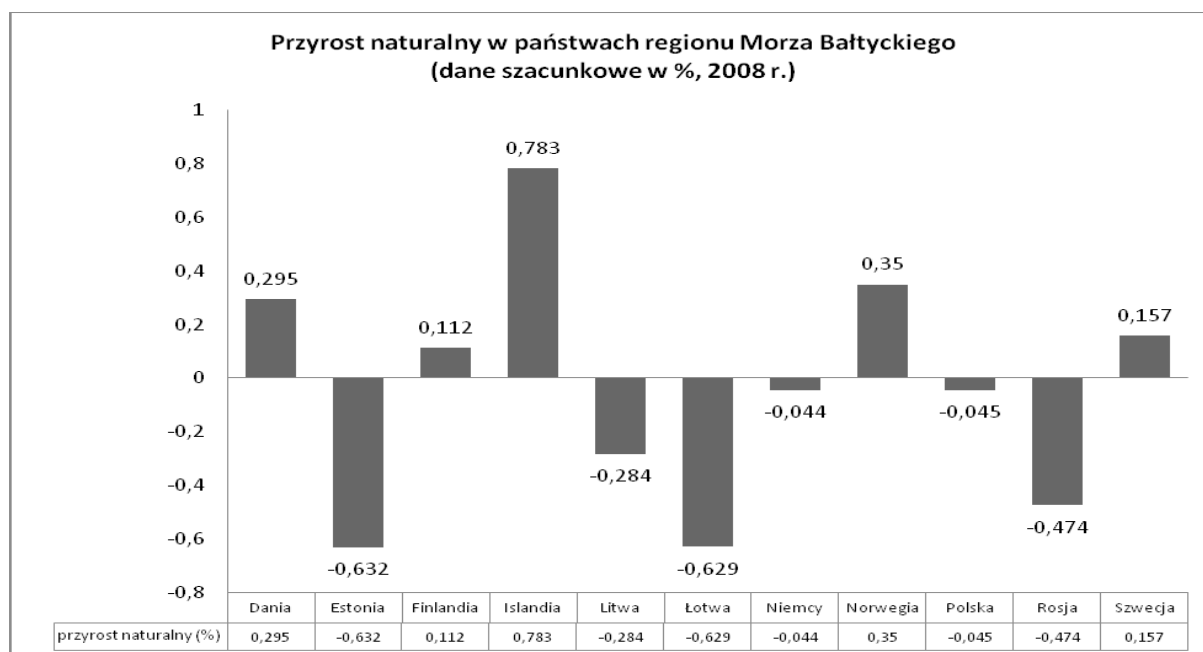
²¹ Bezpośrednim zagrożeniem dla Bałtyku jest jeden z większych reaktorów paliwowych, znajdujący się ok. 80 metrów od brzegu Zatoki Fińskiej, który według Międzynarodowej Agencji Energii Atomowej straszy pęknięciami w ścianach i stropie, zob.: *ibidem*, s. 71-72.

²² Zob. więcej: R. Olsonen (red.), *FIMR Monitoring of the Baltic Sea Environment – Annual Report 2006*, „MERI – Report Series of the Finnish Institute of Marine Research” 2007, nr 59, s. 1-105; *HELCOM Baltic Sea Action Plan* przyjęty 15 XI 2007 roku na Nadzwyczajnym Spotkaniu Ministerialnym w Krakowie.

Zagrożenia społeczne i wymiaru ludzkiego (humanitarne)

W regionie Morza Bałtyckiego po 2004 roku mamy do czynienia z szeregiem niekorzystnych czynników określanych jako demograficzne, które stanowią grupę wyzwań o naturze społecznej – można do nich zaliczyć m.in. ujemny przyrost naturalny (wykres 3) i starzenie się społeczeństwa, procesy migracyjne (nielegalna imigracja z Federacji Rosyjskiej, Białorusi i Mołdowy oraz emigracja własnej wykwalifikowanej ludności do państw spoza regionu).

Wykres 3. Przyrost naturalny w państwach regionu Morza Bałtyckiego (dane szacunkowe w %, 2008)

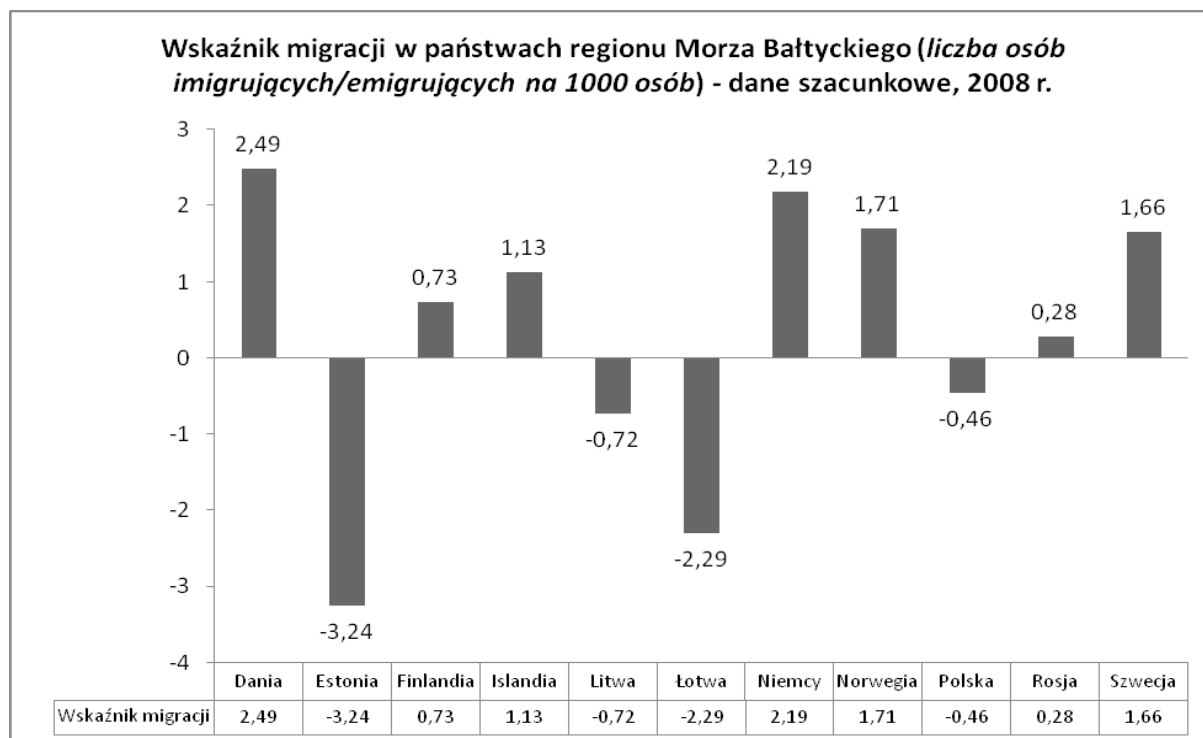
Źródło: *The CIA World Factbook*, 2008.

Krzysztof Rokiciński uważa, że w regionie Morza Bałtyckiego mamy do czynienia z licznymi zagrożeniami asymetrycznymi, których źródłem jest przede wszystkim sytuacja demograficzna, wynikająca z lokalizacji w pasie nadmorskim wielkich aglomeracji portowych i znacznej koncentracji przemysłu. Powoduje to proces określany jako „migracja z biedy” i coraz bardziej zwiększa różnice pomiędzy regionami o ujemnym a dodatnim wskaźniku imigracji (wykres 4). Sytuacja taka powoduje nielegalną i niekontrolowaną imigrację oraz prowadzi do rozwoju zorganizowanej przestępczości (produkcja i przerzut narkotyków, przemyt oraz handel żywym towarem)²³. Rozwój zorganizowanej przestępczości

²³ K. Rokiciński, *Zagrożenia asymetryczne w Regionie Bałtyckim*, Warszawa 2006, s. 101-108.

wymaga od aktorów regionalnych podjęcia wspólnych działań, które ze względu na specyfikę tego zagrożenia nie mogą się odbywać jedynie w granicach pojedynczego państwa²⁴.

Wykres 4. Wskaźnik migracji w państwach regionu Morza Bałtyckiego (liczba osób imigrujących/emigrujących na 1000 osób) – dane szacunkowe, 2008

Źródło: *The CIA World Factbook*, 2008.

Krzysztof Kubiak wskazuje, że potencjalnym zagrożeniem społecznym może być obecność w Niemczech i Skandynawii zwartych grup ludności muzułmańskiej, która nie poddaje się procesom asymilacyjnym²⁵. Grupy te powodują niepokoje w lokalnym społeczeństwie, tworząc „getta” w miastach, jednak na chwilę obecną nie grozi to zamieszkami podobnymi do tych, jakie miały miejsce we Francji (prawdopodobnie przyczyna leży w dużej mierze w mentalności Skandynawów, a także w znacznym zróżnicowaniu etnicznym grupy muzułmańskiej).

Potencjalnym źródłem zagrożeń ludzkiego wymiaru jest problem licznej grupy osób narodowości rosyjskiej, zamieszkującej w Estonii i na Łotwie, która nie posiada żadnego

²⁴ Na temat zwalczania przestępczości zorganizowanej w regionie zob. więcej: E. Poljarevic, *Societal Security in the Baltic Sea Region: Regional Efforts to Combat Organized Crime and Narcotic Smuggling*, Uppsala 2006, s. 1-54.

²⁵ K. Kubiak, *Bałtyckie wyzwania dla polityki Unii Europejskiej i Sojuszu Północnoatlantyckiego* [w:] K. Kubiak, P. Mickiewicz, J. A. Schön (red.), *Bałtycki Kongres...*, op. cit., s. 49-50.

obywatelstwa (tzw. bezpaństwowcy)²⁶. Liczne konflikty historyczne spowodowały, że dopiero w 2005 roku Łotwa przystąpiła do Konwencji Ochrony Praw Mniejszości Narodowych, jednakże z zastrzeżeniem dotyczącym punktu 10 i 11 (dwujęzyczne nazwy topograficzne w miejscach zwartego zamieszkiwania przez mniejszość).

Zagrożenia społeczne i ludzkiego wymiaru od zakończenia zimnej wojny znajdują się w centrum uwagi instytucji regionalnych, zajmując dotychczasowe miejsce tradycyjnych zagrożeń militarnych. Prezydencja Łotwy w RPMB zwraca uwagę m.in. na zwalczanie korupcji w regionie, przeciwdziałanie zorganizowanej przestępczości oraz zapobieganie handlowi żywym towarem (kobiety i dzieci)²⁷. Bardzo często są to zagrożenia wzajemnie powiązane – transnarodowa przestępczość zorganizowana, odmawiając państwu monopolu na przemoc i obniżając efektywność struktur państwowych, zajmuje się handlem „żywym towarem”, przemytem narkotyków i praniem „brudnych pieniędzy”. Wchodzenie tych struktur w prerogatywy państwa rodzi zagrożenia związane z niekontrolowanymi procesami migracyjnymi i naruszaniem praw człowieka²⁸. Poziom korupcji w państwach regionu jest zróżnicowany (wykres 5), tym niemniej stanowi ona poważne wyzwanie dla bezpieczeństwa i od wielu lat jest przedmiotem współpracy w regionie. Korzystnie wpływa tutaj przekazywanie i dzielenie się doświadczeniami w zakresie „czystości korupcyjnej” i zwiększania tzw. poziomu transparenacji ze strony państw skandynawskich, które od wielu lat zajmują najwyższe pozycje w skali globu – w przeciwieństwie do państw postkomunistycznych²⁹.

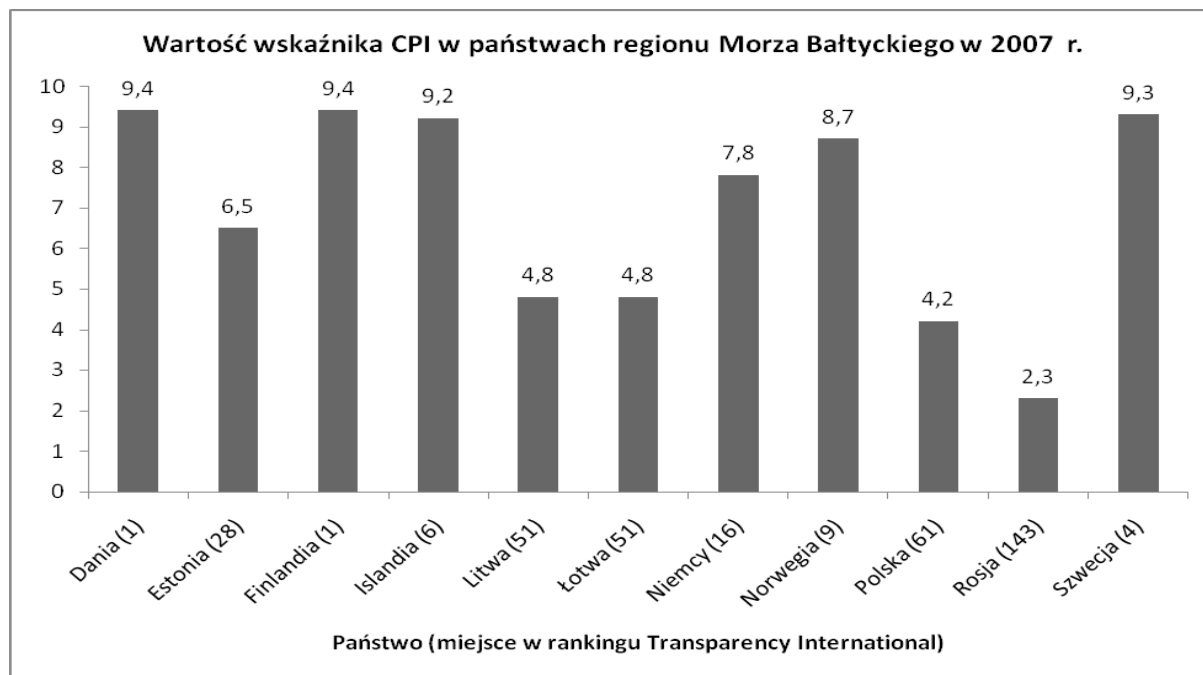
²⁶ Zob. więcej: G. P. Herd, J. Löfgren, 'Societal Security', *the Baltic States and EU Integration*, „Cooperation & Conflict” 2001, vol. 36 (3), s. 273-296.

²⁷ Zob.: *Brochure on Latvian CBSS Presidency Priorities 2007-08*, http://www.cbss.st/documents/cbsspresidencies/16latvian/latvian_cbss_presidency_priorities_2007-08.pdf – 11 X 2007.

²⁸ Jako przykład takich powiązań zob.: K. L. Petersen, *Trafficking in Women: The Danish Construction of Baltic Prostitution*, „Cooperation and Conflict” 2001, vol. 36 (2), s. 213-238.

²⁹ *Transparency International Corruption Perceptions Index 2007*, http://www.transparency.org/policy_research/surveys_indices/cpi/2007 – 6 V 2008.

Wykres 5. Wartość wskaźnika CPI w państwach regionu Morza Bałtyckiego w 2007 roku

Źródło: *Transparency International Corruption Perceptions Index, 2007.*

* * *

Bezpieczeństwo regionu Morza Bałtyckiego charakteryzują elementy zarówno kontynuacji – wynikające z dominacji w regionie prawodawstwa sowieckiego, zagrożeń transgranicznych i wpływu wyzwań tradycyjnego bezpieczeństwa, jak też zmiany – globalny charakter nowych zagrożeń (spadek znaczenia czynnika geograficznego) i nowe, instytucjonalne usytuowanie regionu w ramach UE i NATO³⁰.

Niemilitarne zagrożenia i wyzwania dla bezpieczeństwa międzynarodowego w regionie Bałtyku są jednym z głównych czynników warunkujących postępujący proces instytucjonalizacji stosunków międzynarodowych w regionie. Proces ten przybiera różne formy, poczynając od prawa międzynarodowego (Konwencja MARPOL z 1973 roku) i funkcjonowania reżimów międzynarodowych (Konwencja w sprawie transnarodowych zanieczyszczeń powietrza – Genewa 1979, wraz z dodatkowymi protokołami, Konwencja Helsińska HELCOM z 1974 roku), poprzez organizacje międzynarodowe (Rada Europy, Europejska Komisja Gospodarcza ONZ, Rada Państw Morza Bałtyckiego), a na strukturach sieciowych podmiotów transnarodowych kończąc (Europejskie Biuro Organizacji Ekologicznych, Climate Action Network, Basel Action Network).

³⁰ A. D. Rotfeld, *Wider Baltic Sea Region: New and Old Security Challenges*, [w:] C-E. Stålvant, E. Windmar (red.), *The Baltic Sea Choir – Still in Concert?*, Vällingby 2005, s. 31.

Przeciwdziałanie zagrożeniom niemilitarnym bezpieczeństwa międzynarodowego jest najefektywniejszym sposobem unikania tych zagrożeń. Obejmuje ono zarówno stanowienie i egzekwowanie prawa międzynarodowego, jak i rozwijanie współpracy międzynarodowej – skoordynowanie działań zainteresowanych państw oraz uczestników pozapaństwowych, a także wymianę informacji dotyczących tych zagrożeń³¹.

³¹ Na temat niektórych działań dotyczących przeciwdziałania zagrożeniom niemilitarnymi zob. więcej: D. Szacawa, *Rada Państw Morza Bałtyckiego wobec problemów „miękkiego” bezpieczeństwa w regionie Bałtyku*, [w:] W. Gizicki, D. Gizicka (red.), *Polska i świat wobec wyzwań współczesności. Aspekty polityczne, ekonomiczne i formalnoprawne*, Toruń 2008, s. 70-84.